

KULTURA ŚREDNIOWIECZNEJ POLSKI

Wybór tekstów źródłowych z poleceniami

ŹRÓDŁO A

Nakazy religii chrześcijańskiej przedstawione w 1124 r. Pomorzanom przez św. Ottona, zamieszczone w jednym z żywotów tego świętego.

W roku 1124 Otto, ósmy biskup kościoła bamberskiego [dzisiejsza Bawaria] udał się w okolice pogańskich Pomorzan, aby ich odwrócić od błędów pogaństwa i sprowadzić na drogę prawdy. Gdy z pomocą Pana nawrócił ich i ochrzcił, zbudował i poświęcił kościoły. Następnie pouczył ich o tym, aby zwyczajem chrześcijan w piątek wstrzymywali się od spożywania mięsa i mleka, w niedzielę wolni byli od wszelkiej niepotrzebnej pracy i przychodzili do kościoła w celu wysłuchania mszy świętej, aby przestrzegali uroczystości świętych wraz z wigiliami. Tego także surowo zabronił im, aby nie zabijali swych córek, albowiem ta zbrodnia bardzo się wśród nich rozpowszechniła. Zakazał również, aby nikt nie żenił się ze swą matką chrzestną ani z własną krewną, i każdy ma poprzestać na jednej żonie. Nie wolno im grzebać zmarłych chrześcijan wśród pogan w lasach lub na polach, lecz na cmentarzach. Nie wolno im także spożywać mięsa zwierząt nieczystych ani zdechłych, ani zaduszonych, ani składanych bożkom na ofiarę, ani pić krwi zwierząt. Polecił im także, aby gdy będą zdrowi, przychodzili do kapłanów Kościoła i wyznawali swe grzechy, a w razie choroby wzywali do siebie kapłanów i oczyściwszy się z grzechów przez szczerą spowiedź, przyjmowali Ciało Pana. Zarządził także, aby za krzywoprzysięstwa, cudzołóstwa, zabójstwa i inne zbrodnie pokutowali według postanowień prawa kanonicznego.

Cyt. za: G. Labuda, B. Miśkiewicz, *Wybór źródeł do historii Polski średniowiecznej (do połowy XV wieku)*, t. 1, *Spółeczeństwo i państwo polskie do połowy XIII wieku*, Poznań 1966.

Praca z tekstem

1. Jakich dziedzin życia dotyczyły nakazy św. Ottona?
2. Co powyższy fragment mówi o obrzędach i obyczajach Pomorzan przed kontaktami z chrześcijaństwem?
3. Który z polskich książąt, także w tym samym czasie, podejmował próby chrystianizacji Pomorzan?

ŹRÓDŁO B

List biskupa krakowskiego Mateusza i komesa Piotra Włostowica do św. Bernarda z Clairvaux w sprawie możliwości nawrócenia Rusinów na katolicyzm, napisany między 1144 a 1153 r.

Umiłowany wasz syn, mistrz Achard, z waszej strony nas się radził, czy mógłby kto niezbożne obrządki Rusinów i obyczaje ich wyplenić. A przecież mógłby, Panie, mógłby, lecz mógłby tylko ten człowiek, w którym byłaby mocna łaska. Ufamy bowiem w Panu Jezusie, że gdyby tu był opat klarewaleński [tj. Bernard], mógłby zdziałać to dobro. Naród bowiem ów ruski, liczny niby gwiazdy, nie dochowuje zasad prawdziwej wiary ani przepisów prawdziwej religii. Nie zważając, że poza Kościołem katolickim nie ma miejsca na prawdziwą ofiarę, nie tylko w ofierze Ciała Pańskiego, lecz także w odtrąceniu małżeństw i w powtórny udzielaniu chrztu [dorosłym], i w innych sakramentach Kościoła widomie szpetnie kuleje. Tak przesiąknięty rozmaitymi błędami, co więcej, zgola heretyką przewrotnością, od początku swojego nawrócenia Chrystusa przecież tylko imieniem wyznaje, czynami zaś całkowicie się wyrzeka. Nie chce bowiem być zgodny ani z łacińskim, ani z greckim Kościołem, lecz odrębnie, oddzielony od obu, wymieniony naród komunikuje nijakim uczestnictwem w sakramentach. Wasze przenikliwe przepowiadanie przecięłoby to wszystko podwójnym ostrzem, gdyby Duch Święty was natchnął, aby odwiedzić ten lud.

Cyt. za: B. Kürbis, Cystersi w kulturze polskiego średniowiecza. *Trzy świadectwa z XII wieku*, [w:] *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce i ich europejskie związki*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1987.

Praca z tekstem

1. Jakie błędy i odstępstwa Rusinów od „prawdziwej wiary” wymienili autorzy listu?
2. W jaki sposób biskup i komes chcieli nawrócić Rusinów?
3. W liście mamy informację, że Rusini byli nawróceni „od początku swojego nawrócenia”. Kto i kiedy dokonał tych początków?
4. Wyjaśnij, kim był „komes”.

ŹRÓDŁO C

Fragmety listu dedykacyjnego oraz przedmowy do *Kroniki polskiej* Galla Anonima.

Panu M[arcinowi], z łaski Bożej arcybiskupowi, jak również Szymonowi, Pawłowi, Maurowi i Żyroslawowi¹, godnym Boga i czci biskupom polskiej ziemi, a także swemu współpracownikowi, wielbnemu kanclerzowi Michałowi², sprawcy tej podjętej pracy, pisarz niniejszego dziełka [życzy], by na świętej górze Pańskiej Syjon³ gorliwie czuwali nad powierzoną im trzodą i postępując w cnotach krok za krokiem, twarzą w twarz oglądali [z czasem] Boga bogów.

Ponieważ los życzliwy was mi zdarzył na patronów słusznej sprawy, uznałem za właściwe, by imiona tak znakomitych mężów wpleść w tok opowiadania. Za waszych to bowiem czasów i na wasze cenne prośby Bóg przyozdobi. Polskę pamiętnymi i sławnymi czynami Bolesława III. Aby więc uniknąć wrażenia, że ja, mało znaczny człowiek, puszę się ponad swoją skromną miarę, postanowiłem na czele tej książeczki umieścić nie swoje, lecz wasze imiona. Chwałę przeto i zaszczyt płynący z tego dzieła przypiszemy książętom tej ziemi, naszą zaś pracę i nagrodę za nią z zaufaniem powierzymy waszemu sądowi i rozsadze. Oby łaska Ducha Św. taka podsunęła wam myśl i taki plan, ażeby książkę dał godną nagrodę temu, kto na nią zasłużył, co wam przyniesie zaszczyt, a jemu chwałę za jego dary.

Ponieważ na rozległych obszarach świata królowie i książęta dokonują nader wielu czynów godnych pamięci, które z powodu niechęci i niedbałości, a może nawet z braku ludzi uczonych, okrywa milczenie – uznaliśmy za rzecz wartą trudu niektóre czyny książąt polskich opisać raczej skromnym [naszym] piórem, ze względu na pewnego chwalebego i zwycięskiego księcia imieniem Bolesław, niżli nic w ogóle z tych godnych uwagi zdarzeń nie zachować dla potomności.

Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1989.

¹ Autor wymienia tu cały ówczesny episkopat polski.

² Kanclerz książęcy Michał z rodu Awdańców, prawdopodobnie główny informator kronikarza.

³ Autor ma na myśli Kościół.

Praca z tekstem

1. Dlaczego kronikarz na początku swego dzieła zwrócił się do polskich dostojników kościelnych?
2. Na co liczył Gall Anonim, podejmując pracę nad kroniką?
3. Jak kronikarz uzasadnił spisanie dziejów dynastii Piastów?

ŹRÓDŁO D

Opis praktyk ascetycznych św. Jadwigi, pochodzący z jej żywotu, spisane w II poł. XIII w.

Wiedząc o tym, że liczne umartwienia przebyć potrzeba, aby trafić do chwalebnej ojczyzny [tj. nieba], cała się wydała na potok cierpień i ciało swoje licznymi plagami trapiła, a codzienną wstrzeźliwością i postem tym więcej się wycieńczyła, im bardziej się dziwiono, jak osoba tak słaba i wątła może podobne męczarnie wytrzymać. Gruby chleb i trochę gorącej zupy stanowiło zwykle jej pożywienie. Na ciele nosiła twardą włosiennicę, a biodra pasem z końskich włosów utkanym tak mocno ścisła, że się od niego rany w tym miejscu robiły. Zima i latem chodziła boso w jednej tylko sukni i w prostym płaszczu bez żadnego futrzanego okrycia, a ponieważ nigdy się nie zdarzyło, aby pomimo mrozu i śniegu tak na pół ubrana do kościoła nie poszła, zdawała się być cała zziębnięta, a z ran na rękach i nogach krople krwi się sączyły. Zewnętrznie to zimno było jej do zniesienia łatwiejszym, bo ją wewnątrz ogrzewał płomień niebieski. We dnie i w nocy ostrym kaleczyła się biczowaniem, a nie poprzestając na razach, własną ręką sobie zadanych, rozkazywała poufalszym swego dworu niewiastom, aby ją do krwi chłostały. Przez tak ciężkie przedłużające się kaleczenia do tego stopnia poodciskała sobie kolana, że na nich guzy wielkości jaj powyskakiwały.

Cyt. za: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, nr 9, *Kultura średniowieczna (do schyłku XV wieku)*, oprac. L. Matusik, Warszawa 1960.

Praca z tekstem

1. Dlaczego św. Jadwiga stosowała praktyki ascetyczne?
2. Jakie sposoby umartwiania się księżnej śląskiej wymienił autor jej żywotu?
3. Na podstawie wiedzy pozaźródłowej napisz, czyją żoną i czyją matką była św. Jadwiga.

ŹRÓDŁO E

Odparcie najazdu Aleksandra Macedońskiego na Polskę według powstałej na pocz. XIII w. Kroniki polskiej Mistrza Wincentego tzw. Kadłubka.

Skoro wszyscy zwątpili o ocaleniu, ktoś biegły w sztuce złotniczej każe sporządzić kształty hełmów i puklerzy [tj. pancerzy] z byle jakiego drewna czy kory; niektóre z nich powleka srebrną glejtą¹, inne żółcią. Tarcze bowiem pociągnięte glejtą wydają się srebrne, żółcią zaś złote. Wznosi je na wysoki szczyt górski naprzeciw słońca, aby tym silniej odbłyskiwały. Argyraspidzi², niezwykłe zastępy Aleksandra, ujrawszy je, podejrzewają, że [to] stoją szyki w największym porządku. Przeto na lew na szyję wypadają z obozu, rozbiegają się na wszystkie strony, tu i tam wyszukują wrogów, myśląc, że rozpierzchli się w ucieczce. Ów bowiem mistrz już przedtem podpałił owe podobizny broni, aby nie można było zauważyć żadnego śladu podstępu, i kazał dużemu oddziałowi krzepkich ludzi ukryć się w zasadzce. Ci pierwszą część rozproszonych, którzy niebacznie wpadli w zasadzkę, porywają i w pień wycinają; zwycięzcy przywdziewają zbroje zabitych i udają, że są towarzyszami Argyraspidów, toteż ilu tylko spośród takich wojowników przyłączyło się do nich, wszyscy padli ostrzem miecza przebici.

Ośmieleni tym powodzeniem, udając tak samo wojowników ze srebrnymi tarczami, wkraczają do obozu Aleksandra. Wierzą ludzie Aleksandra, że swoi odnieśli tryumf nad wrogami; z dala pozdrawiają nadchodzących, radują się, przyklaskują tryumfowi jakby towarzyszków. Wówczas Polacy napadają na bezbronnych i nic nieprzeczuwających. Rozpoczyna się walka. Lechici obwołują hasło Argyraspidów. Donoszą królowi, że to nie napad nieprzyjaciół, lecz buntowniczy zgiełk wśród swoich. Król widząc, że on nie ustaje, lecz wzmacnia się, wspiera zastępy wrogów, wierząc, że niesie pomoc swoim wojownikom ze srebrnymi tarczami. Gdy w ten sposób powstało rozdwojenie, więcej [Macedończyków] padło skutkiem ran wzajemnie sobie zadanych niż od ran nieprzyjacielskich. Wreszcie Aleksander, poznawszy podstęp, z garstką wojska ledwo uszedł niesławie.

Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), *Kronika polska*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1996.

¹ Glejta – potoczna nazwa jednej z odmian tlenku ołowiu.

² Argyraspidzi – określenie doborowych oddziałów Aleksandra, zapożyczone przez kronikarza od starożytnego rzymskiego pisarza Justyna.

Praca z tekstem

1. Jakie cechy, według kronikarza, pozwoliły Polakom odeprzeć najazd Aleksandra Macedońskiego?
2. Jakie błędy popełnili Macedończycy?
3. Jaki mógł być cel rozpowszechniania podobnych opowieści?